

*Цесарський Ф. А.,**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри трудового права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

СПЕЦИФІКА ЮРИДИЧНОЇ ДОКТРИНИ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ЩОДО УГОД ІЗ НАЙМУ ПРАЦІ

Анотація. У статті визначено специфіку становлення юридичної доктрини у сфері угод із найму праці в ранньому середньовіччі (на прикладі Франції). Досліджено вплив відповідної доктрини на процеси кодифікації звичаєвого права та формування зразків договорів про працю. Визначено вплив концепцій римського права на розвиток юридичної думки зазначеного періоду.

Ключові слова: варварські закони, кріпак, найм праці, раб, римське право.

Постановка проблеми. Розвиток юридичної доктрини після розпаду Римської імперії зумовлювався насамперед потребою поступового врахування розвитку особливих суспільних відносин, що сьогодні мають стійку назву «феодальні». Водночас відносини у сфері праці, подібні до «феодальних», існували й у римські часи – достатньо згадати про клієнтелу, пекулій та статус колонів. Це яскраво простежується саме через аналіз правничої доктрини з питань найманої праці, радикальних змін якої, порівняно з античними часами, не відбулося. Відповідна доктрина мала подвійний вимір: з одного боку, вона мала характер тлумачення збережених джерел римського права (школи глосаторів та постглосаторів) [1, с. 90], а з іншого – мала на меті сприяти узагальненню національного права, насамперед звичаєвого та відповідних правових механізмів [2, с. 13]. Відсутність належного аналізу відповідної доктринальної доробки зумовлює актуальність наукового пошуку.

Аналіз досліджень і публікацій. На жаль, персоналії носіїв такої доктрини на етапах раннього середньовіччя до нас не дійшли; адже тільки з XIII ст. ми можемо, як і в римські часи, ув'язувати певні тлумачення та роз'яснення правової норми з конкретною особистістю [3, с. 32]. Пізніше відповідна доктрина безумовно вплинула на праці таких юристів середньовіччя та Нового часу, як Філіп де Бомануар, Етьєн Буало, Жан д'Аблежі, Шарль де Мулен (Демулен), Робер Бутрюш, Жан Бутіл'є, Гі Кокіль, Антуан Луазель, Франсуа де Бутарік, Франсуа Буржон, Жозеф Ренальдон, Робер Жозеф Пот'є, Анрі Ж.-Б. Б. д'Агрі, Шарль А. Б. де Рішбур, Франсуа Ерве, Анн Р. Ж. Тюрго, Адемар Есман, Жорж-Бернар Делпін, Жан Брісо та Марк Блок. Хоча більшість самих першоджерел середньовічного права були згодом перекладені сучасними мовами, зокрема (вибірково) російською та англійською в XIX – XX ст., праці вищевказаних дослідників XVI – XVIII ст. та першоджерела V – XIII ст. досі не мають повних перекладів, зокрема, українською, російською та англійською мовами.

Додатково можна лише згадати про ретельний аналіз позицій глосаторів щодо договорів найму в дисертаційній роботі вченого українського походження О. М. Гуляєва «Найм послуг» 1893 р., вказати на те, що одна з найбільш ґрунтовних іноземних праць з історії права середньовічної Франції, «Філіп Август та його ставлення до міст», була написана В. Г. Ляско-

ронським у стінах Київського університету в 1900–1902 рр. [4, с. 106], та зазначити про редагування фундаментальної російськомовної збірки перекладів джерел середньовічного права В. М. Корецьким у 1961 р. [5]. Варто констатувати мінімальну увагу сучасних авторів до відповідної проблематики.

Мета статті – визначення специфіки становлення юридичної доктрини у сфері угод із найму праці в період раннього середньовіччя (на прикладі середньовічної Франції). Для її реалізації необхідно дослідити стан впливу юридичної доктрини на нормотворчі та правозастосовні процеси у відповідну епоху, визначити ступінь рецепції тогочасними юристами ідей римського права, встановити ступінь урахування цієї правничої доробки в подальших дослідженнях відповідного предмета нормативного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Еволюція правової доктрини в епоху після розпаду Римської імперії зумовлена потребою в поступовому врахуванні розвитку особливих суспільних відносин, що сьогодні мають стійку назву феодальних [7, с. 100]. Навряд чи можна погодитися з авторами, які стверджують те, що «на відміну від римського права, що розглядало працю як самостійну майнову цінність, для феодального суспільства характерне поглинання здібності до праці особистістю працівника: об'єктом договору ставала не здібність людини до праці, а сама людина, яка передавала себе під заступництво хазяїна (пана)» [8, с. 240]. Саме визначення угоди найму як угоди щодо найму людини, а не її праці, характерне для римської доктрини.

Насправді правнича доктрина європейських часів середньовіччя ґрунтувалася саме на досягненнях римської юридичної думки. У межах нашого дослідження охопити всі відповідні національні школи неможливо, тому варто зосередитись на французькій правничій доктрині, що безперечно вплинула на подальше становлення вчення про договори в індустріальну епоху. Учення про принципову відмінність античного та середньовічного суспільств через зміну «формації», властиве марксистській доктрині [9, с. 20–27], сьогодні є дискусійним. Адже самі історики визнають, що терміни «феод» та «феодалізм» до XVIII ст. використовувались у Франції як суто юридичні та означали певну форму земельної власності, повноваження або повинності, пов'язані з нею. Вони набули поширення та соціально-економічного виміру пізніше, зокрема, з ідеологічних міркувань, але, як зазначали незаангажовані історики, «влада сеньйора не завжди була пов'язаною з феодалом» [10, с. 30].

З іншого боку, відносини у сфері праці, подібні до «феодальних», існували й у римські часи – достатньо згадати про клієнтелу, пекулій та статус колонів. Це яскраво простежується саме через аналіз правничої доктрини з питань найманої праці, радикальних змін якої, порівняно з античними часами, не відбулося. Відповідна доктрина мала подвійний вимір: з одного боку, вона мала характер тлумачення збережених джерел римського права (школи глосаторів та постглосаторів) [1, с. 90], а

з іншого – мала на меті сприяти узагальненню національного права, насамперед звичаєвого (дослідники кутюмів) та відповідних правових механізмів (школа февдистів) [2, с. 13]. Майже всі автори епохи середньовіччя були практиками – королівськими чиновниками, прокурорами, суддями – та часто суміщали власну діяльність із викладанням в університетах [11, с. 113]. Одні й ті ж персоналії в різних пізніших роботах обгрунтовано йменуються водночас глосаторами, февдистами та дослідниками кутюмів [12, с. 56], отже, розподіл авторів за відповідними напрямками є умовним.

Економічні підрунтя відносин у сфері праці в часи середньовіччя ретельно висвітлені історичною наукою. М. Блок вказує на монетний голод, ускладнення комунікацій та на нерегулярність товарообміну як на специфіку переміщення матеріальних благ; це призводило до того, що велика кількість продукції перерозподілялась у вигляді повинностей, що сплачувались за заступництво чи просто на знак визнання влади. Участь у цьому перерозподілі брала й людська праця, адже «панщина надавала більше робочих рук, ніж наймання батраків» [10, с. 55]. Поза аграрними відносинами «млявість товарообігу і грошового обігу до крайності знижувала суспільну роль платні» за роботу, адже її виплата передбачає з боку роботодавця «володіння досить великою готівкою, джерела якої не загрожують із хвилини на хвилину вичерпатися, а з боку того, хто наймається, – впевненість, що отримані ним гроші він зможе витратити на придбання необхідних для життя товарів». У ранньому Середньовіччі цих умов не існувало, тому «на всіх щаблях ієрархії – чи була мова про короля, який бажав забезпечити собі службу воєначальника, чи про дрібного землевласника, який намагався утримати при собі зброєносця або скотаря, – роботодавцю доводилось вдаватися до форми винагороди, що не базується на періодичній виплаті якоїсь грошової суми» [10, с. 57; 13, с. 78].

Така ситуація охоплювала два рішення: взяти працівника до себе, годувати його та одягати або, як компенсацію за працю, уступити йому ділянку землі або іншу нерухомість чи право (наприклад, водойму, греблю, міст), що працівник експлуатуватиме безпосередньо чи у формі повинностей, що стягуються із селян та інших користувачів, і так буде самостійно забезпечувати своє існування. Дослідники визнають, що ці методи сприяли встановленню суспільних відносин, дуже відмінних від тих, що виникають за звичайної найманної праці [14, с. 159; 15, с. 67]. Адже почуття прихильності в робітника, який утримувався господарем, під дахом якого він жив, «було, звичайно, куди більш інтимним, ніж зв'язок між господарем і найманим робітником, який, виконавши роботу, міг піти куди хотів зі своїми грошима в кишені». І навпаки, цей зв'язок неминуче слабшав, коли робітник освоювався на отриманому за працю земельному наділі, який, «за природним спонуканням, він незабаром починав вважати власним, намагаючись одночасно полегшити тягар своєї служби». М. Блок підсумовує, що економічна система середньовіччя, «принаймні спочатку, перешкоджала найманій праці» [10, с. 58, 63].

Найдавнішими з доктринальних пам'яток середньовіччя можна вважати варварські закони (*leges barbarorum*, у вітчизняній практиці «правди», за аналогією до «Руської правди»). Одним із найперших та найповніших варварських законів був Салічний (*Lex Salica*), складений на межі V – VI ст. у Франкській державі; характерно, що сам текст «Салічного Закону» вказує на його складання за участю «обраних із багатьох мужів чотирьох, а саме Візогасту, Бодагасту, Салагасту та Відогасту», які

«ретельно обговорили всі підстави для тяжб та винесли за кожним окреме рішення», що пізніше затверджувались королями Хлодвігом, Хільдебертом та Хлотарем. Попри явну міфічність імен укладачів, сам описаний у законі процес доктринального утворення його тексту визнаними фахівцями можна вважати досить вірогідним [6, с. 54; 16, с. 39].

«Салічний Закон», як і римське право, передбачав широке використання рабської праці та статус раба як речі. Встановлювалась спеціальна цінність таких рабів, як виноградарі, ковалі, теслі та конюхи, згадувалось існування рабів у складі панської челяді та відзначався особливий статус вільновідпущеників. Цікаво, що розділ XLV закону обмежував можливість вільних людей переселитися з вілли на віллу через бажання інших мешканців вілли, на якій хотів жити переселенець; вочевидь, це було пов'язано з прагненням захистити локальну робочу силу. Особа, яка запрошувала когось переселитися на іншу віллу без попередньої згоди її мешканців, мала сплатити штраф державі [6, с. 54].

Водночас аналіз розділів L–LII «Салічної правди» про найм свідчить, що цей акт охоплював виключно питання найму речей, а не послуг або роботи. Водночас дуже детально в первинній редакції закону та в наступних декретах Хлотаря до нього регламентувалась процедура позовів щодо осіб, яким пред'являлась вимога про їх повернення до рабського стану. Цікавою є норма Капітулярію VI «Салічного Закону», за якою встановлювалась відповідальність вільних осіб за укладення угод із чужим рабом та навіть із вільновідпущеником на віллі без відома відповідного пана [16, с. 25]. З огляду на природну відсутність у рабів власного майна (та на те, що вказана норма нічого не свідчила про долю об'єкта угоди з рабом) вбачається, що вказана заборона стосувалась, вірогідно, саме поширених ситуацій найму чужих рабів на певні роботи шляхом угод про їх працю безпосередньо з ними, а не з їх власниками.

«Ріпуарський Закон» (*Lex Ripuaria*), складений приблизно в 630 р., у розділі LVIII регламентує процедуру звільнення «раба за римським правом» заради рятуння душі або за плату, за участю церкви, представник якої мав написати таблички (*cum tabulis*) про звільнення «за римським правом, за яким живе церква». Такий вільновідпущеник мав особливий статус табулярія – вільної людини, водночас залежної (*sub tuacione*) від церкви. Ця норма відрізнялась від положень «Салічної правди» про процедуру звільнення аба «перед королем через денарій» [17, с. 175], за якою після сплачення певного збору з колишнього господаря саме він як патрон (а не церква) мав специфічні права на вільновідпущеника, зокрема, на його працю та послуги.

Варто додати, що поруч із первинною кодифікацією *leges barbarorum* у монастирях із VII ст. починають розробляти формуляри (формули) правових актів, збирати зразки документів, обмінюватись ними з іншими монастирями, отримувати форми документів із королівських канцелярій, від графських секретарів і переписувачів. До того ж очевидним є прагнення укладачів зберегти зазначені формуляри в межах римської правової школи й доктрини; яскравим прикладом таких формулярів є збірка монаха Маркульфа VII ст., яку він уклав «для початкових вправ» та «для прикладу іншим» [17, с. 110, 111; 18, с. 75].

Низка формулярів Маркульфа стосується відносин із праці; це, насамперед, форма «Про людину, яка комендується під владу іншої», у якій міститься формула «передання та комендування під заступництво» (*in vestrum mundeburdum*) за умов, що патрон має допомагати комендованій людині «як у їжі, так

і в одязі, згідно з тим, як я зможу вам служити і заслужити». Остання зобов'язувалась «довічно служити вам на положенні вільної людини» (*ingenui ordine*) та «віддавати послух» (*obsequium*); угоду можна було розірвати за взаємною домовленістю через сплату визначеної в ній суми [17, с. 191; 19, с. 110].

В іншому формулярі йдеться про зобов'язання відпрацювати кредиторю наданий раніше борг, а саме «упродовж стільки-то років по стільки-то днів на тиждень працювати на тебе, коли ти накажеш і коли буде потреба». Водночас за умови, що робітник не буде працювати, буде «недбалий і ледачий» або якщо до визначеного терміну «насмілиться змінити свій стан», він без судового втручання мав надати кредиторі «подвійне задоволення», залишаючись, утім, формально вільною людиною. У збірці Маркульфа містяться й формуляри угод із перетворення вільної людини на раба – форма кабальної грамоти (коли людина стає рабом через неспроможність віддати борг) та угода продажу самого себе за визначену платню. Такі угоди проголошувались неоскаржуваними, сама спроба подання проти них позову третьою особою зумовлювала стягнення з позивача штрафу [17, с. 191; 18, с. 80]. Цікаво, що в ті ж часи набували поширення формули угод із прекарію. Так, за так званою 36 Вестготською формулою (VII ст.) отримувач прекарію вказував на те, що він «відчував повсякденну потребу, розшукував усюди і не міг знайти заробіток», і тому просив землю як прекарій на умовах сплати десятини й інших платежів, властивих колонам. Водночас людина зберігала особисту свободу, покарання за порушення умов прекарію полягало не в закріпаченні людини, а в її вигнанні із землі господаря [20, с. 90].

Варто зазначити, що римське право ґрунтувалось на зобов'язальному характері договорів із питань праці, до того ж воно виключало втручання в сам процес праці, роблячи загальні відсилки на добросовісність сторін, потребу в дотриманні ними відповідних професійних практик тощо [21, с. 74]. З іншого боку, середньовічна юридична доктрина ґрунтувалась на більш детальному аналізі відмінності влади роботодавця, але безперечним залишалось положення про те, що після укладення угоди про надання праці (послуг, робіт) працівник підпадає під господарську владу роботодавця, що не тільки охоплює здібність робітника до праці, а й поширюється на особу працівника та його особисті права [8, с. 241; 22, с. 119].

На відміну від римського права у відповідній доктрині підкреслювалось, що господарська влада не є тотожною цивільній владі власника над рабом, що за змістом є пануванням над річчю [19, с. 77]. Відповідна господарська влада (*mundeburdum, mundium*) визначалась як влада над особистістю, що охоплює право роботодавця на слухняність і служіння працівника, тобто господарське право користуватись у певному вимірі його особистістю, та водночас господарський обов'язок піклуватись про робітника та представляти в певних випадках його інтереси [8, с. 241]. Адже рівень небезпеки для сторін угоди в ранньому середньовіччі був дуже високим та, за словами класика, «люди могли б годуватись землею, якби був мир» [10, с. 33].

Значущим актом із питань праці, опрацьованим канцелярією Карла Великого, був схвалений у 812 р. «Капітулярій про імператорські маєтки» (*Capitulare de villis imperialis*) [20, с. 119]. Цей акт передбачав суміщення на відповідних маєтках праці рабів, залежних та вільних осіб, зокрема поселенців (*ingenuis*), під наглядом управляючих (*judices*) та старост (*maiores*). Управляючий отримував право суду та розбору скарг усіх робітників, як вільних, так і рабів; він мав опікуватись тим, щоб «іхні скарги, що дійшли до нашого слуху, не драгу-

вали нас». На управляючого покладався обов'язок забезпечити наявність у маєтку «хороших ремісників: ковалів, срібних і золотих справ майстрів, кушнірів, токарів, теслярів, зброярів, рибалок, птахоловів, миловарів, пивоварів, <...> пекарів <...> і всілякого роду майстрів» [23, с. 92–96] без уточнення правового режиму.

У таких умовах відбувався розвиток правової доктрини з питань праці, що поступово відходила від римських канонів. Укряй характерним вбачається трактат Гінкмара Реймського «Про палацовий порядок» («*De ordine palatii*»), у якому він надавав поради графові палацу щодо вирішення судових (*legales*) спорів. На думку цього автора, «якщо ж виникає щось таке, до чого мирські закони не містять вказівок у своїх постановках або щодо чого в племінних (*gentilium*) звичаях постановлено більш жорстоке, ніж погодилася б християнська чеснота й заповіді Божі (*sancta auctoritas*), то це переносилось на розсуд короля, щоб він разом із тими, хто знали б і той, і інший закон, але більше боялися б Бога, ніж постанов людських законів, так вирішив би, щоб, де можна було дотримати і той, і інший (і божественний і людський закон), і той, і інший дотримувалися б, якщо ж світський закон слід було заслужено не застосовувати, щоб дотримувалася Божа справедливість» [6, с. 234]. Отже, і норми римського права, і акти *leges barbarorum* не визнавались тогочасною доктриною як повністю задовільні регулятори відповідних відносин.

Цікаві були правові обмеження щодо угод із прийняття на службу (васальних угод, *оммажу*); наприклад, згідно з гл. 11 «Мантуанського капітулярію» Карла Великого (*Capitulare Mantuanum*) «ніхто не мав прийняти будь-яку лангобардську людину у васальну залежність <...> до того, як не дізнається, звідки він чи якого походження». Порушення цієї вимоги передбачало штраф [23, с. 72]. У таких умовах діяльність глосаторів та систематизаторів звичасвого (кутюрного) права ускладнювалась різним ступенем обмеження свободи у васальному зв'язку з питань праці й служби між сеньйором і його «людиною»; такий зв'язок – десь міцний і жорсткий, десь слабший – все ж поширювався не на всіх [10, с. 48].

Утім, найбільш істотною відмінністю доктрини середньовіччя від римської теорії права, що існувала із самого початку, є відкидання тези про неприйнятність фізичної праці для вільної людини; її підмінила теза про обмеженість доцільної фізичної праці благородної людини. Оплачуваність праці взагалі перестала розглядатись доктриною як негативне для статусу працівника явище. Незважаючи на практичне поширення в середньовіччі рабства за римським правом, тогочасна доктрина поступово стала сприймати його як допустиме, проте негативне явище; подібне ставлення в доктрині стало формуватись і щодо обмежених у волі осіб – кріпаків, сервів та інших. Так, у XIII ст. згаданий Філіп де Бомануар, якого пізніше Ш. Л. Монтеск'є називав «світилом свого часу» [6, с. 87], у «Кутюмах Бовезі» вказував, що «добре робить той сеньйор, який дає сервам волю, – адже великим злом є те, що будь-який християнин залишається в кріпацькому стані» [3, с. 32].

Висновки. Варто зазначити, що попри збереження в правовій доктрині раннього середньовіччя більшості римських правових концепцій та механізмів щодо договірного забезпечення відносин у сфері праці, на думку юристів того часу істотно впливала християнська мораль, а також економічна реальність, що ускладнювала ринкові відносини. Це привело до зменшення ролі грошової оплати праці як елемента відповідних договорів та до принципового визнання праці вільної людини як соці-

ально доцільної форми поведінки, до поступового негативного доктринального сприйняття спочатку інституту рабства, а потім і залежності робітника. Подальша еволюція таких поглядів має стати предметом нових наукових досліджень.

Література:

- Saint-Aiglan A. P. De. Notice sur Jean Boutillier, auteur de la somme rurale / A. P. De Saint-Aiglan // Bibliothèque de l'école des Chartes. – Année 1848. – Vol. 9. – № 1. – P. 89–143.
- Boutaric F. de. Traité des droits seigneuriaux et des matières féodales / F. de Boutaric. – Toulouse : Libraires Associes, 1775. – 692 p.
- Beaumanoir Ph. de. Coutumes de Beauvaisis. Texte critique publié avec une introduction, un glossaire et une table analytique par Am. Salmon / Ph. de Rémi, sire de Beaumanoir. – Paris : A. Picard. – Т. 1. – 1899. – 345 p. ; Т. 2. – 1890. – 430 p.
- Гуляев А. М. Наем услуг: исследование / А. М. Гуляев. – Юрьев : Тип-я К. Матисена, 1893. – 250 с.
- Орищенко І. О. Середньовічна Франція у працях медієвістів Київського університету Св. Володимира у другій половині XIX – на початку XX ст. / І. О. Орищенко // Часопис української історії. – 2012. – Вип. 22. – С. 105–111.
- Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / под ред. В. М. Корещкого. – М. : Госюриздат, 1961. – 960 с.
- Boucher-d'Argis A.-J.-B. Code rural ou Maximes et réglemens concernant les biens de campagne / A.-J.-B. Boucher-d'Argis. –Paris : Prault, père, 1774. – Т. 3. – 1774. – 420 p.
- Таль Л. С. Трудовой договор. Цивилистическое исследование : в 2 ч. / Л. С. Таль. – Ярославль : Тип-я Г.Фалька, 1913–1913. – Ч. 1 : Общее учение. – 1913. – 422 с.
- Маркс К. Капитал: критика политической экономии : в 3 т. / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1988–1988. – Т. 1 : Общественно-политическая литература. – Кн. 1. – 1988. – 891 с.
- Блок М. Феодальное общество. La societe feudale / М. Блок ; пер. с франц. М. Ю. Кожевниковой, Е. М. Лысенко. – М. : Изд-во Сабашниковых, 2003. – 502 с.
- Renauldon J. Traité historique et pratique des droits seigneuriaux / J. Renauldon. – Paris : Knapen, 1765. – 428 p.
- Loysel A. Institutes coutumières, ou, Manuel de plusieurs et diverses règles, sentences et proverbes, tant anciens que modernes, du droit coutumier et plus ordinaire de la France / A. Loysel. – Paris : Martin & Martin, 1679. – 241 p.
- Richebourg Ch. A. B. de. Nouveau coutumier général, ou Corps des coutumes générales et particulières de France et des provinces connues sous le nom de Gaules / Ch. A. B. de Richebourg. –Paris : Michel Brunet, 1724. – Т. 1. – 541 p.
- Малинин Ю. П. Идея права во Французской общественной мысли позднего Средневековья (XIV – XV вв.) / Ю. П. Малинин // Право в Средневековом мире. – М. : Изд-во ИВИ РАН, 1996. – С. 153–175.
- Hervé F. Théorie des matières féodales et censuelles / F. Hervé. – Partie 1. – Т. 7. – Paris : Knapen et fils. 1788. – 437 p.
- «Салическая правда» (учебная литература) / пер. Н. П. Грацианского ; под ред. В. Ф. Семёнова. — М., 1950. — 167 с.
- Социальная история Средневековья : [учебное пособие] : в 2 т. / под ред. Е. А. Косминского. – М. ; Л. : Госиздат, 1927. – Т. 1 : Раннее Средневековье. – 1927. – 256 с.
- Pothier R. J. Traités des contrats aleatoires selon les règles par l'auteur du traité des obligations / R. J. Pothier. – Paris ; Orléans : Denure, 1767. – 750 p.
- Esmein A. Études sur les contrats dans le très ancien droit français / A. Esmein. – Paris : L. Larose et Forcel, 1883. – 235 p.
- Brissaud J. A History of French Public Law / J. Brissaud, J. W. Garner. – Boston : Little, Brown and Co, 1915. – 652 p.
- Depping G.-B. Règlements sur les arts et métiers de Paris rédigés au XIII-e siècle et connus sous le nom de Livre des métiers d'Etienne Boileau / G.-B. Depping. – Paris : De l'Imprimerie de Crapelet, 1837. – 566 p.
- Coquille G. Les oeuvres / G. Coquille. – Paris : Hachette Livre, 2016. – 630 p.
- История Средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых : в 3 т. / сост. М. М. Стасюлевич. –СПб. : Изд. Стасюлевича, 1864–1864. – Т. 2. – 1864. – 597 с.

Цесарский Ф. А. Специфика юридической доктрины раннего Средневековья относительно сделок найма труда

Аннотация. В статье охарактеризовано становление юридической доктрины в сфере сделок найма труда в раннем Средневековье (на примере Франции). Исследовано влияние данной доктрины на процессы кодификации обычного права и формирования образцов договоров о труде. Определено влияние концепций римского права на развитие юридической мысли указанного периода.

Ключевые слова: варварские законы, крепостной, наем труда, раб, римское право.

Tsesarsky F. The specifics of the legal doctrine of the Early Middle Ages for agreements on hiring the labor

Summary. The article defines the formation of a legal doctrine in the area of hiring the labor in the Early Middle Ages (on example of Ancient France). The influence of the respective doctrines on the process of codification of customary law and the formation of contract samples is shown. The influence of Roman law concepts on the development of the legal opinion during given period is determined.

Key words: barbaric laws, serf, slave, hiring the labor, Roman law.